

Prof. dr hab. Marian Szczodrowski
ul. Moniuszki 17/7
80-274 Gdańsk

Ocena
pracy doktorskiej mgr Heleny Katarzyny Walczak
pt.: Eigennamen als Kulturelemente in ausgewählten Prosawerken von Günter
Grass und Siegfried Lenz und ihren polnischen Übersetzungen

Rozprawa doktorska traktuje o nazwach własnych jako elementach kulturowych, które występują w Trylogii Gdańska Güntera Grassa (Błaszany bębenek, Kot i mysz, Psie lata) oraz w prozie Siegfrieda Lenza (Dezserter i Muzeum ziemi ojczystej), a także o ich tłumaczeniu na język polski.

Praca składa się z wprowadzenia i stanu badań (s. 4-9), trzech rozdziałów (s. 10-146), konkluzji i perspektywy (s. 147-150), bibliografii (s. 151-164), streszczenia (s.165-168) i Summary (s. 169-173).

Rozdział pierwszy (s.10 -28) o charakterze wyraźnie deskryptywno-historycznym stanowi dobre wprowadzenie do wydarzeń prezentowanych w następnej części pracy. Autorka przedstawia historyczny kontekst w tych regionów Prus, w których dokonywały się określone procesy społeczno-polityczne. Wymienia terytoria, które do końca pierwszej wojny światowej zamieszkiwali przeażnie Niemcy. Zaznacza również, iż historia mieszkańców Mazur w Prusach Wschodnich, Kaszubów i Gdańska w Prusach Zachodnich różni się nieco w porównaniu z ludnością Pomorza Zachodniego i Śląska (s.10). Autorka charakteryzuje językowo-kulturową (i religijną) sytuację ludności mazurskiej, nie pomijając wszelkich form procesu germanizacji oraz kultywowania języka polskiego w domu rodzinnym (s. 15). Zilustrowała również proces ewakuacji ludności niemieckiej z terenów Mazur po klęsce wojsk niemieckich na wschodnim froncie w roku 1945. Zwróciła także uwagę na konsekwencje, wynikające z Układu Poczdamskiego (s. 16). W dalszej części przedstawia Doktorantka nader szczegółowo językowo-kulturalną sytuację w Gdańsku i Kaszubach (s. 19 i nast.). Kolejne informacje dotyczą polityczno-społecznej sytuacji i nastrojów w powojennych Niemczech, a także kulturalnych konstelacji w Prusach (s. 23-29).

W drugim rozdziale (29-41) omawia Doktorantka typy nazw, a w szczególności wyróżnia nazwy własne w tekstach literackich, porównując je z nazwami tzw. rzeczowości danej społeczności i ich miejscowości (s. 29). Powołuje się na typologię tekstów literackich, przedstawioną przez Birusa, wymieniając ich poszczególne funkcje (s. 30-31). Nawiązuje do zagadnień konotacji i klasyfikacji nazw przedstawionych przez Ilonę

Kromp, która wyróżnia nazwy autentyczne, odnoszące się do rzeczystwistych osób i miejscowości, a także do fikcyjnych (też mówiących) osób (s. 31). Powyższy problem nazw własnych w tekstach literackich wyjaśnia dokładniej Czesław Kosyl w szerszej perspektywie tzw. nurtów stylistycznych i rozróżnia następujące: realistyczne, ekspresjonistyczne, konwencjonalne, etymologiczne, semantyczne, groteskowo-ludyczne, fantastyczno-bajeczne i pseŕdoonomastyczne (s. 33). Ważny problem związany z funkcjami literackich nazw rozważa Autorka nader szczegółowo (s. 35) i n.). Kolejne zagadnienie dotyczy tłumaczeń nazw własnych w tekstach literackich. Tu rozważa model przekładu nadawcy i odbiorcy, powołując się na krytyczny pogląd E. Muskat-Tabakowskiej (s. 37). W tym miejscu nie pomija się modelu Bühlera na temat tłumaczenia i ról nadawcy i odbiorcy w procesie językowo-komunikacyjnym. W rozważaniach kulturo-oznawczych i przekładoznawczych podkreśla znaczenie teorii polisystemów Evena-Zohara (s. 38). Dalsze informacje dotyczą różnych możliwości tłumaczeń tekstów z języka wyjściowego na język docelowy i ich możliwych wariantów (s. 39n).

W trzecim rozdziale rozprawy (s. 42-146) poddano analizie wybrane nazwy własne dwóch kategorii, czyli antroponimów i toponimów w wybranych utworach wymienionych wyżej dwóch pisarzy niemieckich. Jego początek stanowią dane biograficzne Siegfrieda Lenza i treść dwóch utworów: *Dezertera* i *Muzeum ziemi ojczystej*, a także ich niemiecka recepcja (s. 42-47). Niejako przedłużeniem i dopełnieniem powyższej kwestii są przekłady Elizy Borg i Marii Przybyłowskiej oraz ich recepcja w Polsce (s. 48n). Kolejny problem dotyczy językowej stylizacji w odniesieniu, na przykład, do form dialektalnych tekstu (s. 52 i n).

Gdańską trylogię Güntera Grassa poprzedza jego życiorys i informacje o treści każdej części trylogii (s. 55n). Dane dotyczące recepcji *Blaszanego bębenka* w Niemczech są nader szczegółowe i interesujące (s. 58-71). Nie można pominąć informacji na temat recepcji dwóch pozostałych utworów. Problemy tłumaczeń trylogii G. Grassa i odbioru w Polsce zaprezentowano i ciekawie, i detalicznie (s. 71-85). Wypowiedzi są różne, a ich autorami są pisarze, tłumacze, dziennikarze, literaturoznawcy, germaniści, poloniści. Uwagi na temat językowej stylizacji w utworach Grassa są merytoryczne, uwzględniające wiek i status społeczny bohaterów-użytkowników języka (s. 86n). Istotne problemy onomastyczne - wyeksponowane w tytule rozprawy - są przedmiotem rozważań i analiz w jej końcowej części (s. 86-146). Dokonano szczegółowego podziału nazw osobowych w utworach S. Lenza i G. Grassa. Ich segregowanie przedstawia się następująco: Nazwy klasyfikujące z przyporządkowaniem lokalnym, narodowym i społecznym. Następnie wyszczególniono nazwy ucieleśniające i mówiące.

Kolejnym przedmiotem badań onomastycznych jest analiza toponimów tych miejsc, miejscowości i terenów, w których żyli i z którymi byli blisko związani autorzy i ich bohaterowie (s. 137-146). Ważnym i skomplikowanym problemem jest translacja nazw

własnych z języka wyjściowego (j. niemieckiego i kaszubskiego) na język docelowy (j. polski), a przede wszystkim ich struktur morfologicznych i semantycznych (por. s. 48n i 71n).

Podsumowanie

Temat rozprawy doktorskiej obejmuje bardzo szeroki zakres problemów zarówno literackich, jak i językoznawczych, a jej struktura jest przemyślana. Stanowi konglomerat, składający się z pięciu utworów prozatorskich dwóch autorów niemieckojęzycznych oraz opracowania zgodnie z ich wyszczególnieniem w spisie treści. Realizacja tych wymogów zasługuje na nader pozytywną ocenę, a jest zawsze poprzedzona wnikliwym badaniem i merytorycznym podsumowaniem. Ujęcie antroponimów i toponimów cechują przemyślenia i analityczne rozważania.

Zauważone błędy i niedociągnięcia w pracy:

- (Młodokaszuby) (s. 20)
- brak połączeń graficznych między elementami w modelu Formen der Kultur (s. 20)
- Punktu 1.1.2. nie zaznaczono w spisie ogólnym (s. 2)
- W tytule pracy jest kolejność ... Günter Grass und Siegfried Lenz, a w rozdziale 3. kolejność odwrotna (s. 2)

Całokształt zagadnień/problemów zaprezentowanych przez Autorkę w niniejszej rozprawie zasługuje w pełni na poniższą konkluzję.

Wniosek końcowy

Niniejszym stwierdzam, że przedłożona rozprawa doktorska **mgr Heleny Katarzyny Walczak** spełnia wymogi określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65/2003, poz. 595, z późn. zm) i tym samym uzasadnia wniosek o dopuszczenie Jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego i do publicznej obrony.

Gdańsk, 2023-08-29

